

ZELENÁ FARBA JAKO KVALITATÍVNY ATRIBÚT VLADIMÍRA ZELENKÉHO V UKRAJINSKEJ PUBLICISTIKE

The Color Green as a Qualitative Attribute of Vladimir Zelensky in Ukrainian Journalism

Keywords: *color, green, Ukrainian, Zelensky, arbitrary, motivated, politics*

Contact: *Prešovská univerzita v Prešove; pavol.vozar@smail.unipo.sk*

Úvod

Postava svetového abstrakcionizmu, ruský maliar V. Kandinskij vo svojej teoretickej umeleckej publikácii *O duchovne v umení* (1911) uvádza: „Farby sú klávesy, oči kladivká, a duša piáno s mnohými strunami. Umelec je hrajúca ruka tvoriaca vibrácie duše“ (Kandinskij 1911: 43). Kandinského neochvejné lipnutie na symbolike farieb predstavuje jeden z početných dokladov o významnosti vplyvu farby na ľudské psyché. Britský autor G. Evans v knihe *Príbeh farby* (2017) uvádza, že život moderného človeka je už najmenej 100 000 rokov významne spätý so symbolmi a farba predstavuje ich bohatú súčasť. Evans tiež tvrdí, že „od narodenia sme bombardovaní rôznorodými faktami a názormi súvisiacimi s farbami bez ohľadu na kultúru, do ktorej sa narodíme, a dostávame informácie o farbách v závislosti od presvedčení a zvykov danej kultúry.“ (Evans 2017: 10). Jedným z prirodzených dôsledkov tohto procesu je, že farby ako dôležitý kvalitatívny aspekt nachádzajú uplatnenie napr. v tradičných remeslách ako krajčírstvo, natieračstvo, tkáčstvo, tiež v architektúre, náboženstve, ale i v marketingu či politike. V otázkach štátnosti majú farby symbolický význam vyjadrený zástavami, kým u subjektov nižšieho stupňa administratívneho delenia, v prípade Slovenskej republiky napr. krajských samospráv, vlajkami a erbami, pričom spomenutými sa zaoberajú samostatné vedy – vexilológia a heraldika (Šišmiš 1997: 24).

Ak pole pozornosti zúžime na farby v politike, medzi najostentatívnejšie fenomény pertraktované v diskurze patrí nesporne hnedý a červený európsky totalitarizmus 20. storočia (aj keď v Španielsku sa Francov fašizmus spájal najmä s čiernou farbou). Symboliku ideológií a politických hnutí nemožno podceňovať či bagatelizovať, na druhej strane netreba farby s politickým nádychom ani paušálne a nekriticky preceňovať.

V dôsledku preskupovania pozícií v rámci prúdov politického spektra, efemérnosti subjektov v nich pôsobiacich a častokrát ich hodnotovej nelineárnosti až amorfnosti sa niektoré predtým pevne dané hranice stierajú. Pozadie aktuálneho delenia politickej moci v Spojených štátoch amerických medzi tzv. modrých demokratov a červených republikánov výstižne dokladuje to, aké okolnosti sa môžu podpísať pod zmenu pôvodnej paradigmy. Redaktor tabloidu *The New York Times* T. Zeller v jednom svojom novinovom článku (2004) analyzuje obrat spočívajúci vo výmene typických farieb politických rivalov – republikánov verzus demokratov – ktorý datuje k prezidentským voľbám v roku 2000. Autor konštatuje, že až do predmetných volieb bola verejnosť v USA väčšmi zvyknutá na delenie demokrati – červení, republikáni – modrí. Táto podoba sa štandardizovala pozvoľna s vývojom farebného televízneho vysielania až do roku 1988, kedy sa relatívne ustálila, len aby sa o 12 rokov neskôr stalo signifikantným aspektom jej preformátovania mimoriadne dlhé spočítavanie hlasov pravidelne zobrazované v opačnom garde (voľby A. Gore – G. Bush). Grafický editor denníka *The New York Times* A. Tse, zodpovedný za selekciu farieb priebežných výsledkov, argumentoval rozhodnutie podobnosťou slov (*red* a *republican*, obe s prefixom re-). T. Zeller spomína verejné špekulácie kritikov médií, konkrétne že na vojenských mapách býva červenou farbou označený nepriateľ, kým modrá podľa nich pôsobí zmierlivo. Tým podľa autora implikovali zámernú manipuláciu.

Profesor psychológie R. F. Simons z Univerzity v Delaware, spoluautor štúdie *Emocionálny význam farby v televíznom vysielaní* (2009) tvrdí, že je náročné spojiť farby priamo s tým, ako veľmi niečo ľudia majú alebo nemajú radi, zároveň však dodáva, že farby v televízii bývajú používané s určitým plánovaným emocionálnym dopadom. Farby v politicko-ideologickom kontexte môžu, a to najmä pri skúmaní ex post, nadobudnúť viaceré rozličných konotácií. Pokusy o ich interpretáciu u väčšieho množstva ľudí sú ako Rorschachov test. Prostredníctvom neho klinickí psychológovia zisťujú asociácie klienta s abstraktnými útvarmi, a následne sa oň opierajú pri stanovení diagnózy. Objektívne vlastnosti abstraktnej schémy de facto nejestvujú, a hoci farbám prikladáme veľký kultúrny význam, spravidla indikujú spektrum rozličných konotácií. To, čo pre politického komentátora, oponenta, či časť elektorátu farba predstavuje, môže byť výsledkom veľmi špecifických personalizovaných premenných, v kontexte ktorých je potrebné konkrétny podnet interpretovať.

Ukrajinské jazykové prostredie a zelená farba

Napriek jedinému štátnemu jazyku, nezanedbateľná časť občanov Ukrajiny komunikuje v ruštine a uvádza ruský jazyk ako svoj rodný. Ukrajinská doktorka znalostnej metodiky

so špecializáciou na metodiku sociálnych vied na Aberdeenskej univerzite, absolventka Univerzity v Odese Je. Ivanova uverejnila na portáli globálneho vydavateľa správ a analýz s vedeckým základom The Conversation článok Prečo tak veľa Ukrajincov rozpráva ruským jazykom ako rodným (2022) kde uvádza, že podľa dát zo sčítania ľudu na Ukrajine sa v roku 2001 prihlásilo k ruskému jazyku ako rodnému 29 % občanov Ukrajiny (s výraznými regionálnymi rozdielmi, Krym 77 %, naopak Ternopiľská oblasť 1,2 %), hoci ako autorka tvrdí: „(...) odhady sú vyššie“ (Ivanova 2022). K číslam o čosi iným v rámci používania ruského jazyka sa môžeme dopracovať, ak si ich porovnáme so sférou, kde regulácia štátnymi mechanizmami nie je až taká markantná – sociálnymi sieťami. Zástupkyňa šéfredaktora ukrajinskej mediálnej platformy Hromadske V. Bega uverejnila výsledky prieskumu (2020), na základe ktorých konštatuje, že (v danom čase) ruský jazyk výrazne dominuje v internetovom prostredí na Ukrajine. V predmetnom čase iba v 4 z celkových 24 ukrajinských oblastí bolo o niečo vyššie percento používania ukrajinského jazyka na sociálnych sieťach, pričom v hlavnom meste Kyjeve činil podiel ukrajinčiny na sociálnych sieťach 16 %. Vyššie citovaná Je. Ivanova (2022) sa tiež zmiňuje o významnej kultúrno-jazykovej výmene (knihy, hudba, filmy, sociálne siete), hoci upozorňuje, že v roku 2015 Ukrajina v reakcii na zhoršenie vzťahov s Ruskou federáciou zaviedla kvóty na ruskojazyčný obsah a stanovila podmienky používania ruského jazyka na verejnosti. Oba jazyky majú napriek tomu v ukrajinskom diskurze zvláštne postavenie a viaceré ukrajinské publicistické weby ponúkajú dve jazykové mutácie, s čím sme sa stretli aj v prípade nami analyzovaných textov.

Farby, najmä v kombinácii so slovami, s ktorými vytvárajú kolokácie, nadobúdajú v jazyku mnohoraké významové odtienky. Charakter týchto spojení dvoch slov, typicky sa objavujúcich pri sebe, dokážeme významovo posúdiť, ak poznáme konotácie, ktorých nositeľom je daná farba v jazyku. Pri skúmaní spôsobu, akým nositelia ukrajinského a ruského jazyka nazerajú na konotácie so zelenou farbou sme si pomohli výkladovými a synonymickými slovníkmi. So zreteľom na špecifiká ukrajinského jazykového prostredia sme pracovali s Praktickým synonymickým slovníkom ukrajinského jazyka (S. Karavanskij 2000), Akademickým výkladovým slovníkom ukrajinského jazyka (I. K. Bilodid et al. 1972), Slovníkom synonym ruského jazyka (A. Ju. Mudrova 2009) a dvomi ruskými výkladovými slovníkmi (S. I. Ožegov a N. Ju. Švedova 2006, D. N. Ušakov 2014). S. Karavanskij a I. K. Bilodid uvádzajú nasledujúce významové atribúty zelenej farby v ukrajinskom kontexte: 1) jedna zo základných farieb spektra, majúci farbu lístia, trávy, 2) vyrobený zo zelene, rastlín, 3) nezrelý, nedospelý, kto nemá žiadne životné skúsenosti, neskúsený, naivný, 4) chorobne bledý, 5) súvisiaci s alkoholom (*zelený had* ako tvrdý alkohol, spravidla vodka). Ruskí autori (viď. vyššie) uvádzajú totožné významy a pridávajú navyše: 6) závistlivý, žiarlivý a 7) utrpený, túžobný.

Spomenuté významy tvoria základný významový rámec, teda súbor kategórií, do ktorých spadajú ďalšie spojenia uvádzané slovníkmi v nadväznosti, napr. v rámci druhého významu (vyrobený zo zelene, rastlín) ukrajinské slovníky zmieňujú tieto a) zelená výstavba – vytváranie parkov, námestí, sadové úpravy ulíc; b) zelené hnojivo – čerstvá rastlinná hmota, ktorá sa zaoráva do pôdy, aby sa zvýšila jej úrodnosť; c) zelený boršč – boršč, do ktorého sa namiesto repy a kapusty pridáva jarná zeleň, šťavel, špenát; d) zelený konvejer – ročný rozpis kŕmnych tráv podľa vegetačného obdobia; či e) tzv. zelené sviatky (po slov. *Rusaľa*) – ľudový názov pre cyklus slovanských sviatkov pohanského pôvodu pár dní pred Trojicou alebo prvé dni Trojičného týždňa. Na obmedzenom priestore uvádzame iba niektoré príklady.

Metodika

Analýzu príkladov z ukrajinského publicistického diskurzu realizujeme v komparácii s jestvujúcimi konvenciami jazyka. Zaujímá nás, či použitie atribútu *zelený* je v tomto zmysle arbitrárne alebo motivované, v oprávnených prípadoch volíme označenie prívlastkom relatívne arbitrárny alebo motivovaný (Saussure 2007: 160–163). Príklady (titulky, resp. ich časti) hodnotíme na úrovni celého publikovaného textu so zohľadnením jazykovej pragmatiky. Sledujeme autorský naratív, ktorý mal byť čitateľovi textom doručený, a vyvodíme záver, či atribút *zelený* v titulku má pejoratívnu, neutrálnu, alebo melioračnú konotáciu. Charakter samotného textu pritom nie je rozhodujúci (text môže byť kritický, konotácia farebného pomenovania neutrálna). Po vyhodnotení zastúpenia v jednotlivých kategóriách sa pokúsime určiť, do akej miery bilancia záporných slovníkových konotácií koreluje so zistenými výsledkami. Cieľom je podrobiť titulky a texty lingvistickému rozboru, hodnotiace súdy zachytené v analyzovaných textoch sú výhradne názormi uvedených autorov a periodík. Pre zvýšenie relevancie vzorky absentuje manipulácia v podobe obsahovej selekcie, dôraz sa kladie na relevanciu, hľadaný tvar pozostáva z existujúcich slovoformiem slova *zelený* v ukrajinskom jazyku (všetky pády a rody singuláru a plurálu) v kombinácii s priezviskom *Zelenský* (všetky pády singuláru). Všetky titulky sú zozbierané zaradom a vo vzorke sú všetky relevantné výsledky prvých štyroch strán internetového vyhľadávača. Východiskové texty majú ukrajinskú štátnu doménu, ale mohli obsahovať ruskojazyčnú mutáciu ukrajinského textu. Názvy médií uvádzame s transkripciou v latinke, v prípade titulkov uvádzame vlastný preklad. Mená autorov a aktérov, názvy titulkov, reportáží a relácií uvádzame iba v transkripcii. Príležitostne, napr. v prípade frazeologizmov, používame aj pôvodný záznam v cyrilike.

Sledujúc trendy súčasnej národnej a globálnej politiky, kedy sa trecie plochy medzi oponentami nielen zväčšujú, ale hrubne a sponštuje sa aj komunikácia medzi aktérmi politického života, považujeme lepšie pochopenie témy farby ako politického symbolu vo verejnom a mediálnom prostredí nielen za aktuálne, ale i prospešné. V dôsledku vzniknutej medzinárodnej situácie má táto téma potenciál nielen zaujať, ale priniesť do diskusie o politizácii farieb nové pohľady. Okrem toho, že tematiku farieb režimov 20. storočia považujeme do značnej miery za vyčerpanú, kvôli ich zdiskreditovanosti sa na nich obyčajne (oprávnené) nazerá jednostranne. Aktuálny diskurz ponúka možnosť plastickejšieho prístupu, čo v tomto texte chceme dostať do popredia.

Rola zelenej farby v marketingovej stratégii Vladimíra Zelenského

Verejne činným osobám záleží na budovaní ich pozitívneho obrazu. S prezidentskou kampanou V. Zelenského uzrelo svetlo sveta logo ladené dozelená so sloganom *3e!* (*Ze!*). Kampan spreádzali referencie upevňujúce asociatívnu politiku so zelenou farbou. V profilovom interview pre webové médium Glavkom (2019) V. Zelenský pri otázke obľúbenej farby odpovedá: „Ak vás zaujíma konkrétna farba, asi zelená. Farba prírody. A moja prezývka zo študentských čias,“ (v ukrajinčine je farba mužského rodu). Novovzniknutá politická strana pod názvom Sluha národa na čele s prezidentom V. Zelenským predstavila logo: zeleného cyklistu s palcátom symbolizujúcim výkon moci na Ukrajine (seriálový V. P. Holoborod'ko, ktorého stvárňoval V. Zelenský, jazdieval do úradu na bicykli). Oficiálna stránka politického zoskupenia a vizuálne prvky v kampani sa niesli v odtieňoch zelenej farby a stali sa grafickým leitmotívom politicko-marketingovej stratégie strany. To vyústilo do pozoruhodných mediálnych epizód. Pri príležitosti dňa narodenia Bohorodičky Panny Márie v roku 2020 stránicky kanál na sociálnych sieťach uverejnil blahoželanie v podobe jej ikony v zelených farbách s logom strany. To nešlo kritike viacerých verejne činných osôb, okrem iných ukrajinského analytika T. Berezovca alebo novinárky S. Koškine (Antikor 2020). Aj v minulosti sa tvorivá skupina Kvartal 95 V. Zelenského neraz štylizovala so zelenými doplnkami – kravatou, motýlikmi, náhrdelníkom, vreckovkami v saku, či vodovým melónom v náručí jedného z nich (neskôr poslanca za stranu Sluha národa J. Korjavčenkova).

Vyššie uvedené dokladuje jestvujúci rozmer sebaidentifikácie politika, resp. jeho politického subjektu so zelenou farbou. Ešte kľúčovejší je však obraz vnímania účastníkmi verejného diskurzu. Miera asociatívnu politiku s farbou je vždy výsledkom spontánnych a kontrolovaných procesov. Medzi faktory ovplyvňujúce diskurz – pozi-

tívne a negatívne mediálne kampane – a spontánne procesy slovesnosti možno sotva nakresliť jednoznačnú deliacu čiaru.

Zelená farba ako kvalitatívny atribút politiky Vladimíra Zelenského v ukrajinskej publicistike

Pre lingvistické uchopenie témy je nevyhnutné, aby sme pri vybraných textoch stručne interpretovali ich základné pozadie. Najbližšie odstavce sú exkurzom do ukrajinskej vnútornej aj zahraničnej politiky. Ukáže sa, že článkom zachádzame do politológie, pre naplnenie cieľov je však pochopenie dôležitých súvislostí elementárnym predpokladom na to, aby sme mohli korektným spôsobom vyhodnotiť vzorku a vyvodiť závery uplatniteľné v lingvistike.

Tesne po ukrajinských prezidentských voľbách (23.4.2019) uverejnil ukrajinský portál Agropolit text s názvom *Môj zelený prezident: aké kroky očakáva agrobiznis od Vladimíra Zelenského?*, v ktorom rekapituluje predvolebné tézy budúceho prezidenta v agrosektore a odhaduje, do akej miery budú jeho kroky vo funkcii reflektovať skutočné potreby aktérov v zmienenom segmente. Informatívny článok je konštruktívny priez oblasťou a cieľovému čitateľovi ponúka dotazník, ktorým dáva možnosť zapojiť sa do rozhodovacieho procesu formou označenia kľúčových otázok, ktorým by sa mala nová moc venovať. Atribút *zelený* (prezident) možno hodnotiť ako preukázateľne prepojený s objektom, relatívne motivovaný, s neutrálnym odtienkom, tón článku je neutrálny. V otázke arbitrárnosti a motivovanosti *zelená* síce vystupuje ako zrejma referencia na príslušný sektor, článok sa však rovnako zaoberá témami zdaňovania, logistiky a i. Text dopĺňa fotografia s čiernou siluetou V. Zelenského na zelenom podklade s nápisom *Ze!*, atribút teda možno prinajmenšom sčasti asociovať s kampaňou.

Príbeh v článku *Obavy zelenej armády: Zelenského Omán proti Spojeným štátom a Británii* (30.6.2022) publikovanom na portáli *Ukrajina moloda* je pokračovaním širšej konšpirácie ukrajinskej opozície z roku 2020, kedy médiá spriaznené s politickým rivalom a protikandidátom V. Zelenského v prezidentských voľbách P. Porošenkom publikovali informácie o údajnej dohode ľudí z politického okolia V. Zelenského (*zelená armáda*) so šedou eminenciou ruskej politiky V. Surkovom na sprístupnení suchozemského koridoru k polostrovu Krym. Článok je vnútropolitický hanopis V. Zelenského a obsahuje veľa pejoratívnych referencií nielen na adresu Ruska („orkovia“), no aj smerom ku kabinetu úradujúceho prezidenta: *Zelenobobovo vojsko* („Zeliboba“ je bábkovou postavičkou v detskom seriáli *Ulica sezam*, ruskojazyčnej franšíze seriálu *Sesame Street* producenta E. Christieho), ukrajinský frazeologizmus „*поняття зеленого не має*“ (doslovný preklad: „nemá zeleného poňatia,“ význam: „nemá ani

predstavu“; pozn.: rovnaký frazeologizmus pozná i poľština) a i. Za ústredné môžeme považovať slovné spojenie *zelená armáda*. Atribút má preukázateľné prepojenie s objektom, je relatívne arbitrárny, nanajvýš relatívne motivovaný vo vzťahu k slovníkovým konotáciám (vid'. nižšie), a v kontexte niet pochýb o zamýšľanom pejoratívnom významovom odtienku. Tón článku je výrazne kritický. Jestvujú aspoň štyri rôzne motivácie atribútu *zelená* v spojení: 1. slovníkový význam *neskúsená* – text implikuje nekompetentnosť vysokých činiteľov, 2. význam odvodený od frazeologizmu použitého v článku, 3. význam súvisiaci s bábkovou postavičkou použitý na základe fonetickej či konceptuálnej podobnosti v mysli denotátora a v povedomí národa, 4. derivát priezviska objektu zovšeobecnený na kolektívneho denotáta, a nie je vylúčená ani kombinácia viacerých zo spomenutých bodov.

L'vovský mediálny hub Tvoje miesto uverejnil interview (25.9.2020) s ukrajinským poslancom O. Siňutkom (strana Európska solidarita) pod názvom V parlamente ich zo žartu volajú zelený xerox. Výrokom reagoval na prax poslancov za stranu Sluha národa, ktorí podľa jeho mienky odmietali podporiť opozičné návrhy zákonov a následne ich v upravenej podobe podávali do legislatívneho procesu ako svoje. Zelený xerox (značka kopírovacieho stroja) obsahuje atribút v preukázateľnom vzťahu s objektom, je arbitrárny, s neutrálnym významovým odtienkom. Poslanec síce v kontexte článku koalíciu kritizuje, no zároveň zmierlivo konštatuje, že ako strana konštruktívne podporia všetky prospešné návrhy zákonov.

Ukrajinský bloger V. Nedaškivskij na portáli Ukrajinskij interes uverejnil text (13.8.2019) s názvom Zelené zrkadlo. Spoločenská kritika predstavuje voľbu nového prezidenta V. Zelenského ako odraz ukrajinskej spoločnosti v zrkadle. Hoci Ukrajincov prirovnáva k slepým, ktorí sa nechávajú dobrovoľne viesť slepcom, text nie je kritikou prezidenta – celkový naratív implikuje paradigmu autora, ktorý vníma V. Zelenského ako príliš podobného obyčajným ľuďom, ktorých voľba zrkadlí márnú túžbu po lepšej politike v ich prospech. V kontexte článku má atribút preukázateľný vzťah k objektu, je arbitrárny, s neutrálnym odtienkom. Tón textu je neutrálny.

Šéfredaktor Rádía Trek M. Kulchynskij dňa 19.9.2019 uverejnil na stránke média text s titulkom Zelenský ako hlava zeleného dinosaura: musíme ho chrániť. Článok rozvíja koncept Sluhu národa ako jediného tela, problém ktorého spočíva v tom, že jeho životné funkcie sú závislé od hlavy – V. Zelenského – a z toho dôvodu o ňu nesmie prísť. Výrazové prostriedky, zvolená symbolika a tón textu z neho robia ódu s elementom mesianizmu (zreteľnom napr. v podtitulku: „pretože bez neho neexistuje cesta“). Atribút je preukázateľne spojený s objektom, motivovaný k normám jazyka (dinosauri bývajú znázorňované vo farbách plazov, teda aj zelenkavých odtieňoch, ktorými sa

kamuflovali v prírode), s pozitívnym významovým odtienkom. Tón článku je nekritický.

Nezávislá novinárska dátová platforma Texty uverejnila dňa 18.9.2020 článok autora A. Gerasyma s titulkom Zelené vrabce: Zelenský vymenoval do orgánov činných v trestnom konaní piatich ľudí, ktorí sú spriaznení s proruskými silami. V texte autor spočiatku ponúka historické paralely, kedy Rusko presadzovalo svoje záujmy v zahraničí cez lojálnych pracovníkov nastrčených do miestnej správy (okrem iných spomína povojnové Československo v rokoch 1945-1948). Následne sa usiluje rozpletať sieť ruského vplyvu u piatich úradníkov vymenovaných V. Zelenským (išlo o vysoké pozície, napr. prvý zástupca tajomníka Rady národnej bezpečnosti, šéf Výboru pre spravodajské služby prezidenta Ukrajiny, zástupca generálneho prokurátora a pod.). Predmetný vplyv spočíval najmä vo väzbách na osoby ukrajinskej vnútornej politiky a podnikateľov, ktorí boli alebo sú spájaní s tzv. ruským vplyvom – zástupca riaditeľa Štátneho vyšetrovacieho úradu O. Babikov sa mal previniť tým, že podľa nahrávok na súdnom pojednávaní obhajoval útek zvrhnutého prezidenta V. Janukovyča z Ukrajiny do Ruska kvôli ohrozeniu života, zástupca generálneho prokurátora M. Jakubovskij pracoval v právnom oddelení Rule of Law spájanej so spoločensky a politicky exponovaným V. Medvedčukom a i. V kontexte článku je atribút preukázateľne previazaný s objektom, arbitrárny k normám jazyka (jeho použitie vyplýva iba z referencie na prezidenta, iné intencie autora nie sú explicitne dané), a má neutrálny významový odtienok (hoci v kontexte tónu článku je zamýšľaný pejoratívne). Substantívna časť spojenia – *vrabce* – môže byť motivovaná vlastnosťou druhu zhromažďovať sa a pracovať v skupinách, aby sa navzájom chránili.

Ďalším príkladom je reportáž z Dňa nezávislosti Ukrajiny, ktorá bola uverejnená dňa 24.8.2021 na portáli Big Kyiv. Text autorky M. Suprin s titulkom Nesnažte sa nás zastaviť vašim zeleným sopľom: Porošenko prehovoril k Zelenskému obsahuje prepisy jednotlivých častí príhovoru ukrajinského ex-prezidenta P. Porošenka k zhromaždeniu v areáli Spivoče pole v Kyjeve. O niečo skôr toho istého dňa počas pochodu obrancov útočník z davu zasiahol tvár P. Porošenka tekutým zeleným farbivom. Slovné spojenie z titulku je teda referenciou na incident, avšak v spojitosti s ďalšími výrazmi a vyjadreniami v reči – napr. *nijaká burina nás nezastaví* (v ukraj. *zeleň*) – ide o extrapoláciu zahŕňujúcu politiku V. Zelenského. Atribút preukázateľne súvisí s objektom, je motivovaný (hlien má pri silnej infekcii často zelenkavú farbu), a má pejoratívny odtienok. Tón článku je výrazne kritický.

Ukrajinský portál Mind dňa 23.4.2019 publikoval komentár novinárky S. Dolinčuk s titulkom Nové kombinácie na zelenom plátne: ako bude Vladimír Zelenský budovať vzťahy s oligarchami. Jednou z téz je autorkin názor, že

životaschopnosť ukrajinského politického systému ako takého je podmienená veľkopodnikateľskou konkurenciou vnútri vlády. Uvádza, že ukrajinský volič výberom nového prezidenta uprednostnil program zameraný na riešenie vnútropolitických problémov, akým je napr. korupcia, a odmietol Porošenkom akcentovanú rétoriku hľadania vonkajšieho nepriateľa v podobe Putinovho Ruska, ktorá účinkovala v rokoch 2014–2015, teda po Krymskej kríze. Zároveň zdôrazňuje rolu I. Kolomojského ako oligarchu, ktorý sa prostredníctvom V. Zelenského pokúsi prevziať opraty oligarchickej moci.

Kombinácie na zelenom plátne sú metaforou na biliardovú hru (tzv. *Moskovská pyramída* alebo *Sibirka*, známa aj ako *Kombinovaná pyramída* je neoficiálnou biliardovou disciplínou populárnou aj na Ukrajine). Zelené plátno v tomto kontexte symbolizuje V. Zelenského ako nepopísaný list, čistý stôl, na ktorom sa odohrá ďalšia partia medzi príslušníkmi ukrajinskej oligarchie. Atribút je preukázateľne spätý s predmetom, má oporu v konvenciách jazyka (motivovaný), a má neutrálny významový odtienok. Článok má neutrálny tón.

Portál Varianty Lviv zverejnil dňa 1.11.2019 krátku správu s titulkom *Zelení ožrani* obviňujú Sofiju Fedinu zo Zelenského ihly vo vajci, ktorý ponúka hneď niekoľko konotácií v ukrajinskom jazykovo-kultúrnom kontexte. Samotná správa informuje o trestnoprávnej dohre mediálnej epizódy – poslankyňa za stranu Európska solidarita S. Fedina komentovala návštevu V. Zelenského v mestečku Zolote v Luhanskej oblasti a zverejnené video prezidentovho rozhovoru s miestnym mužom vo vojenskej uniforme. Agresívny slovník poslankyne podľa člena Sluhu národa O. Kačuru naplnil skutkovú podstatu vyhrážania sa fyzickou likvidáciou (vyjadrila pranie, aby prezident do zóny konfliktu podnikal svoje podľa nej škandalózne cesty častejšie, čím by sa – prijateľne – zvýšilo riziko jeho smrteľného zranenia). Slovo *ožrani*, ktoré titulku svojou pejoratívnosťou dominuje (v ukrajinčine *močimordi*, orig. *мочиморду*) vzniklo skladaním: *močit' mordu* (nízkym štýlom „ústa“). Zároveň sú však *Močimordi* pomenovaním neoficiálnej skupiny ukrajinských národne emancipovaných bohémov – prevažne šľachticov – ktorí pôsobili na území dnešnej Ukrajiny približne v polovici 19. storočia, a ich súčasťou bol i uznávaný predstaviteľ ukrajinského národného obrodzenia T. Ševčenko. Melioratívny význam sa však javí byť v príliš príkrom rozpore s inak hanobiacou podstatou celkového kontextu, prikláňame sa teda k prvému významu ako zamýšľanému. Motiváciou takého označenia mohla byť skutočnosť, že necelý rok predtým štúdio Kvartal 95 vyprodukovalo novoročný zábavný program, súčasťou ktorého bola pieseň propagujúca alkohol pod názvom *Čarodejník alkohol*, a tiež, že nešlo o ojedinelý prípad, a to ani v danom roku. V úlohe naozaj svojráznej metafory v titulku vystupuje *ihla vo vajci*. V starej ľudovej tradícii ide o synonymum krehkosti života zápornej postavy slovanskej mytológie Kosteja nesmrteľného (po poľsky *Kościej*, po rusky *Коще́й* – *Koščej* a pod.),

ktorého možno zabiť jediným spôsobom – zlomením starostlivo ukrytej ihly vo vajci (Figes 2004). Atribút v titulku je v tomto prípade preukázateľne spojený s denotátom, relatívne motivovaný (zelená farba sa v ukrajínčine spája s alkoholom) a negatívnym významovým odtienkom. Tón článku je kritický.

Do analýzy a štatistiky neuvádzame niektoré ďalšie príklady, ako *zelený miliónár*, *zelená rodina*, *zelený figel'* a i. Okrem skupiny príkladov sme pri analýze výsledkov narazili na signifikantné zastúpenie takých, ktoré síce plne nezodpovedajú stanoveným objektívnym kritériám (ako denotát v nich vystupuje najmä agenda V. Zelenského, nie on alebo jeho strana), no ich kvantita niektoré predurčuje prinajmenšom na vymenovanie: *zelený koridor*, *zelená tarifa*, *zelený čpavok*, *zelené svetlo*, *zelená transformácia*, *zelený energohub*, *zelený certifikát* a pod.

Záver

Cieľom štúdie bolo na základe vopred stanovenej metodiky zhromaždiť a analyzovať titulky publicistických textov z ukrajinského mediálneho prostredia, ktoré obsahujú atribút zelenej farby a preukázateľne súvisia s politickou činnosťou V. Zelenského. Prevažná časť bola uverejnená v ukrajínčine, v niektorých prípadoch boli texty dostupné v ruskej jazykovej mutácii. Skúmali sme do akej miery majú dané atribúty oporu v konvenciách ukrajinského alebo ruského jazyka – teda či použitie farby zodpovedá ustálenému významu, ale aj ako ho definujú výkladové a synonymické slovníky. Ak atribút v titulku v kontexte analyzovaného článku kvalitatívne zodpovedal vyššie uvedeným kritériám, bol vnímaný ako motivovaný normami jazyka. V opačnom prípade bolo použitie atribútu *zelený* chápané ako arbitrárne. Po zohľadnení pragmatiky v niektorých prípadoch vyvstala potreba prikloniť sa k medzistupňu (relatívne arbitrárny, relatívne motivovaný). Ak dostupné informácie nedovoľovali jednoznačnú interpretáciu, uplatňovali sme princíp tzv. oprávnenej pochybnosti a zaradovali jednotky ku konkrétnemu medzistupňu na základe konkrétnych indícií po individuálnom zvážení. Druhú skúmanú kategóriu predstavoval významový odtienok atribútu. V konvenciách jazyka formalizovaných slovníkmi majú metaforické významy slov melioratívny, neutrálny, alebo pejoratívny význam. V prípade, že bol atribút hodnotený ako arbitrárny, automaticky mu bol prisudzovaný neutrálny odtienok. Tón publicistického textu – pozitívny, neutrálny, či kritický – nemusel, a často ani nekorešpondoval s významovým odtienkom atribútu *zelený* v titulku. Napr. atribút v kritickom, až kriminalizujúcom článku o *zelenej rodine* sme hodnotili ako neutrálny, keďže ide o preklad názvu obchodnej spoločnosti Green family, teda samotné slovné spojenie zodpovedá objektívnej neutrálnej extra-

lingvistickej realite, avšak ako arbitrárny atribút vo vzťahu k slovníkovým významom nemôže mať iný než neutrálny odtienok.

Výsledky ukazujú, že 42 % atribútov je arbitrárnych vo vzťahu k slovníkovým významom. Spolu s kategóriou „relatívne arbitrárny“ tvorí podiel týchto titulkov 50 %. Inými slovami, až polovica titulkov využíva atribút *zelený* v súvislosti s V. Zelenským bez toho, aby toto použitie malo oporu v konvenciách a normách jazyka. Naopak, preukázateľne motivovaných bolo 17 % príkladov. Zaujímavým sa javí tón skúmaných titulkov, resp. súvisiacich textov. Celkovo iba 8 % z nich vykresľovalo objekt v jednoznačne pozitívnom svetle, ďalších 42 % bolo neutrálnych a celá polovica bola k objektu kritická. Ak vezmeme do úvahy, že 25 % atribútov vykazovalo negatívny významový odtienok (ďalších 67 % neutrálny), celá polovica negatívnych článkov obsahovala atribút *zelený* v arbitrárnom vzťahu k formalizovanému jazyku, teda v podobe akéhosi mimoriadneho prívlastku, samovoľnej substitúcie, ktorej význam môže spočívať v synonymizácii prívlastňovacieho prídavného mena odvodeného od vlastného mena *Zelenskij*. V niektorých prípadoch – napr. *zelený xerox* – adjektívna časť menného korelátu substituovaná akostným prídavným menom označuje kolektívny denotát. Pri aplikovaní reverzného procesu by sme teda mohli dospieť k tomu, že prívlastňovacie prídavné meno Zelenského (*xerox*) by mohlo nadobudnúť v istých slovných spojeniach význam akostného prídavného mena, ak by bolo v určitom význame – napr. politická neskúsenosť – opakovane používané.

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že v exponovanom prostredí politického boja oponenti a im naklonené kruhy vrátane médií dokážu využiť mnohoznačnosť jazyka, a z pôvodne zamýšľaného pozitívneho symbolu vytvoria nástroj kritiky. Sme svedkami, že dnes je zelená farba v politike vnímaná najmä pozitívne a znamená ideálny stav napr. v téme klímy. Svedčia o tom i názvy politik Európskej únie, napr. „Green deal“ (Zelená dohoda), teda cieľ EÚ dosiahnuť uhlíkovú neutralitu a pod. Prinajmenšom v prípade ukrajinského a ruského jazyka však možno v rozpore s očakávaním platí, že zelená farba má viac negatívnych slovníkových konotácií. Platí, že v politickom boji býva väčšmi než inde zneužitú všetko, čo na diskreditáciu oponenta zneužitú byť môže. O tom by mohol svedčiť i pomer kriticky ladených textov, paradoxne však vzhľadom na arbitrárny charakter polovice atribútov v titulkoch autori túto okolnosť obchádzali aj v prípadoch, keď boli kritickí.

Summary

The aim of the study was analyze the headlines of journalistic texts from Ukraine, which contain the attribute of the green color and are demonstrably related to V. Zelensky's

political activities and investigate to what extent the given attributes are supported by the conventions of the Ukrainian language. The results show that 42% of the attributes are arbitrary with respect to dictionary meanings. Together with the "relatively arbitrary", up to half of the headlines use the attribute green in connection with V. Zelensky, without this use being supported by the conventions and norms of the language. On the contrary, 17% of examples were demonstrably motivated. The text also deals with the dependence between arbitrariness related to color symbolism and the criticism in political discourse.

Literatúra

Detenber, B. H., Simons, R. F., Reiss, J. E. The Emotional Significance of Color in Television Presentations. *Media Psychology*. 2002 (2/4), s. 331–355.

Evans, G. *The Story of Colour An Exploration of the Hidden Messages of the Spectrum*. London: Michael O'Mara Books Ltd., 2017. Dostupné na internete: <https://www.mombooks.com/wp-content/uploads/The-Story-of-Colour-AI.pdf> (2023-02-06).

Figs, O. *Natašín tanec: Kulturní historie Ruska*. Praha: Pavel Dobrovský, 2004.

Ivanova, Ie. Why many Ukrainians speak Russian as their first language. *The Conversation*. 2022. Dostupné z: <https://theconversation.com/why-many-ukrainians-speak-russian-as-their-first-language-190856> (2023-02-06).

Saussure, F. de *Kurs obecné lingvistiky*. Praha: Odeon 1989.

Šišmiš, M. (ed.) *Heraldika na Slovensku*. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej, 1997.

Zeller, T. Ideas & Trends; One State, Two State, Red State, Blue State. *Nytimes*. 2004. (4), s. 16. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2004/02/08/weekinreview/ideas-trends-one-state-two-state-red-state-blue-state.html> (2022-12-17).

Бєга, В. Родным украинский язык считают 73% украинцев, однако общаются на нем лишь 53% — исследование. *Hromadske*. 2020. Dostupné z: <https://hromadske.ua/ru/posts/rodnym-ukrainskij-yazyk-schitayut-73-ukraincev-odnako-obshayutsya-na-nem-lish-53-issledovanie> (2022-12-03).

Білодід, І.К., Гнатюк, Г.М., Черторизька, Т.К. *Словник української мови. Академічний тлумачний словник*. Київ: «Наукова думка», 1972.

Кандинский, В. *О духовном в искусстве*. Москва: «Эксмо-Пресс», 2020.

Караванський, С. *Практичний словник синонімів української мови*. Київ: «Українська книга», 2000.

Мудрова, А.Ю. *Словарь синонимов русского языка*. Москва: «Центрполиграф», 2009.

Ушаков, Д.Н. *Толковый словарь современного русского языка*. Москва: «Аделант», 2014.

Elektronické zdroje

Dostupné z: <https://agropolit.com/blog/302-miy-zeleniy-prezident-yakih-kroktiv-ochikuye-agrobiznes-vid-volodimira-zelenskogo> (2022-11-04).

Dostupné z: <https://bigkyiv.com.ua/ne-namagajtesya-nas-zupynyty-vashoyu-zelenoyu-shmarkleyu-poroshenko-zvernuvsya-do-zelenskogo-pislya-napadu/> (2023-03-16).

Dostupné z: <https://iz.ru/1063443/2020-09-21/sluga-naroda-ukrasil-ikonu-bogoroditcy-svoim-logotipom> (2022-09-20).

Dostupné z: <https://mind.ua/ru/publications/20196380-novye-kombinacii-na-zelenom-sukne-kak-vladimir-zelenskij-budet-stroit-otnosheniya-s-oligarhami> (2022-10-07).

Dostupné z: https://radiotrek.rv.ua/articles/zelenskyj_yak_golova_zelenogo_dynozavra_treba_yogo_beregty_foto_240397.html (2022-12-27).

Dostupné z: <https://texty.org.ua/articles/101908/zeleni-horobci-pyatoh-lyudej-yakimayut-stosunok-do-prorosijskyh-syl-zelenskyj-postavyv-u-sylovi-vidomstva/> (2022-10-05).

Dostupné z: https://tvoemisto.tv/exclusive/oleg_synyutka_pro_promotsiyu_lvivshchyny_ta_zelenyy_kseroks_103317.html (2023-01-12).

Dostupné z: <https://uain.press/blogs/zelene-dzerkalo-1070853> (2023-02-22).

Dostupné z: <https://varianty.lviv.ua/67353-zeleni-mochymordy-inkryminuiut-sofiitsi-fedyni-holky-v-yaitsi-zelenskoho> (2022-09-14).

The article is accessible in open access mode under licence CC BY-NC-ND Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0